

Dora Maček

Filozofski fakultet, Odsjek za anglistiku

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

## O DVOJEZIČNIM RJEČNICIMA MALIH JEZIKA: HRVATSKO-NORVEŠKI

Rječnici malih jezika jednako su tako potrebni kao i rječnici svjetskih jezika, ali se od njih razlikuju u namjeni. Rječnici marginalnih jezika u principu su rječnici opće namjene, ograničena formata, koji ipak moraju zahvaćati relativno široko pojmovno područje. Ovdje će se iznijeti potreba da budu namijenjeni objema jezičnim zajednicama.

U predgovoru prvome izdanju svoga *Englesko-hrvatskog rječnika*, 1955, Rudolf Filipović napisao je i nekoliko riječi o povijesti englesko-hrvatskih rječnika. Po njemu se potreba za takvim rječnikom prvi put javila potkraj stoljeća, većinom među pomorcima i iseljenicima, jer je broj ljudi koji su znali engleski jezik ili se služili njime bio ograničen. Danas su dvojezični engleski rječnici uobičajeni u najrazličitijim izdanjima. Međutim, postoji niz jezika, a takav je i hrvatski, koji se izvan svojih matičnih jezičnih zajednica rabe samo ograničeno. U tu skupinu malih jezika spadaju i skandinavski, premda neki od njih imaju više milijuna govornika nego hrvatski (danski, švedski). Skandinavske zemlje igraju važnu međunarodnu ulogu zbog svoje ekonomske i humanitarne prisutnosti (Danska, Norveška, Švedska), kulturnih ustanova međunarodnog značenja (Nobelova nagrada), klasike misli i riječi (kao što su to S. Kierkegaard ili H. Ibsen), priznatih dostignuća u kulturi i sportu i tako redom.

Ipak, skandinavski jezici imaju samo ograničenu raširenost u svijetu. I književna se djela napisana norveškim ili švedskim čitaju mnogo češće u prijevodu nego recimo engleska ili francuska. To međutim ne znači da je potreba za dvojezičnim rječnicima tih jezika zanemariva. Velikim, u prvom redu ekonomskim, migracijama unutar Europe posljednjih nekoliko desetljeća, dvojezični su rječnici između skandinavskih jezika i drugih manjih jezika postali očita potreba koja se u prvome redu osjetila u zemljama Skandinavije. Tako je npr. nastao, između ostalih, švedsko-hrvatski rječnik (*Esselte studium*,

pri izradbi kojega su sudjelovali i stručnjaci iz Hrvatske). U valu iseljenika iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, devedesetih godina, tu smo potrebu izravno osjetili i u Hrvatskoj, jer su na proputovanju kroz Zagreb, svi tražili rječnike i udžbenike švedskoga i norveškoga, pa i danskoga jezika. Valja pri tome primijetiti da su ti iseljenici (privremeni ili stalni), u velikom postotku bili ljudi s višom naobrazbom, koji su znali da je u novoj jezičnoj okolini važno poznavati jezik domaćina i htjeli su se na to unaprijed pripremiti.<sup>1</sup>

Ako se izuzme ta vrsta korisnika kojima su takvi priručnici nasušna potreba, a za koje je možda dovoljan rječnik tipičnoga raspona i sadržaja s pojmovima s kakvima se susreću doseljenici<sup>2</sup>, onda ostaju relativno malobrojni, ali zato vrlo važni drugi korisnici i u jednoj i u drugoj jezičnoj zajednici.

Tu spadaju ponajprije svi koji se zapošljavaju u međunarodnim organizacijama koje se nalaze u skandinavskim zemljama, odnosno u Hrvatskoj, službenici diplomatskih i trgovačkih predstavništava, odnosno novinari dopisnici iz dotičnih zemalja, te različiti stručnjaci na izobrazbi ili razmjeni. Njima neće biti dovoljno znanje engleskoga jezika ako se pretpostavlja da će svoju službu obavljati na najbolji mogući način i u izravnoj komunikaciji. Međutim, važnijima i od njih smatram one korisnike dvojezičnih rječnika malih jezika koji se u svojim sredinama bave posredovanjem kulture dviju jezičnih zajednica. Tu mislim na sve one koji prevode ili kako drugačije predstavljaju književnost i kulturu druge jezične zajednice, te na studente skandinavskih jezika u Hrvatskoj, odnosno hrvatskoga u skandinavskim zemljama. To su ljudi koje i jedna i druga zajednica mora prepoznati kao bitne, jer su oni ti koji će se takvim pomagalima znati najbolje služiti, i to na trajnu korist i jedne i druge jezične zajednice.

Razlika između dvojezičnih rječnika svjetskih jezika i rubnih jezika ima nekoliko.

U prvome redu možemo očekivati, kao što je to lijepo izrazio R. Filipović (1980.), da će rječnik svjetskoga jezika doživjeti mnoga izdanja, u kojima će se rječnik moći nadopunjavati, popravljati i podešavati potrebama korisnika i u skladu s razvojem jezika. Manje je vjerojatno da će rječnik nekog malog jezika doživjeti više izdanja.<sup>3</sup> Takav će se rječnik, znači, raditi za vrlo dugo razdoblje.

---

<sup>1</sup> Na žalost u Hrvatskoj nije bilo nikakvih udžbenika na hrvatskome jeziku, niti bilo kakva dvojezičnog rječnika hrvatskoga jezika i kojega od tri glavna skandinavska jezika.

<sup>2</sup> Takav je i švedsko-hrvatski rječnik *Esselte studiuma*.

<sup>3</sup> U našem je društvu čak i takvom neophodnom rječniku kao što je englesko-hrvatski uspjelo tek u desetom izdanju, dvadeset godina nakon prvoga, izići u dopunjenom i prilagođenom obliku (vidi predgovor desetom izdanju Filipovićeve englesko-hrvatskoga rječnika 1980).

Drugo, vjerojatno je da će za jezik poput engleskoga, a možda i za druge svjetske jezike, postojati još po koji specijalizirani rječnik, npr. medicinski, tehnički ili računalni, uz frazeološke rječnike itd. Neznatna je vjerojatnost da bi se za male jezike mogao objaviti kakav drugi rječnik osim općega.

Treće, rječnici svjetskih jezika, bez obzira na to u kojem su pravcu rađeni (npr. englesko-hrvatski ili hrvatsko-engleski), rade se u načelu za sredinu u kojoj se objavljuju. Dvojezični rječnici dva mala jezika najbolje će biti iskoristivi ako su namijenjeni i jednoj i drugoj jezičnoj sredini.<sup>4</sup>

I ne treba zanemariti četvrto, da će nakladnici vjerojatno ograničavati opseg rječnika, a relativno mala naklada poskupljivat će takav pothvat.

Sve su to ozbiljne teškoće i za izdavača i za autore rječnika, a konačno mogu to biti i za korisnike.

Opći rječnici koji broje do 150 000 leksičkih jedinica uključuju »izbor riječi i izričaja iz gotovo svih područja ljudskog znanja i djelovanja, te pomno i iscrpno obrađenu frazeologiju, razgovornog i književnog jezika, kao i najvažnije znanstveno i stručno pojmovlje« (Šamšalović 1960), kakvo »očekujemo u okvirima znanja, interesa ili potreba široko obrazovane osobe« (Bujas 1983). Katkada ti rječnici nastoje zastupati više od jednog standardnog varijeteta istoga jezika (npr. američki i britanski engleski; njemački, austrijski i švicarski njemački).

Do sada postojeći švedsko-hrvatski i norveško-hrvatski ili srpski rječnik, izišao je u opsegu od oko 17 000 natuknica. Švedsko-hrvatskom rječniku glavna je namjena pomoć doseljenicima u novoj sredini, stoga tipično sadržava riječi iz administrativno-socijalnih službi, npr. *arbetsformedling* = *zavod za zapošljavanje*, *distriktsläkare* = *liječnik opće prakse*, *förfalldag* = *posljednji dan za plaćanje računa* te posebno riječi vezane uz doseljeničtvo kao što su to *invandrarbyrå* = *useljenički ured*, čemu je dodata obavijest da taj ured »može na primjer osigurati prevoditelja; da se osoblje obavezuje uz diskreciju« te da su »usluge za useljenike besplatne«. Sličan je postupak i s drugim riječima toga tipa – *Invandrarnas kulturcentrum IKC* = *Useljenički kulturni centar*. *Ideološki i politički nezavisna organizacija koja raznim kulturnim programima širi znanje o kulturi useljenika*. *Invadrar tidningen*, *Invandrarverket*, *Statens järnvagar*, *Statens naturvardsverk* itd. (*Svensk-kroatisk lexikon* 1985).

U tako koncipiranu rječniku čitatelj novinskih rubrika koje zahvaćaju šire od dnevnih vijesti iz društva, neće uvijek naći što traži, a niti onaj čitatelj koji čita lijepu književnost, npr. *spö* = *štap za pecanje*, *bastuba* = *bas tuba*, *ha det fullt up* = *imati pune ruke posla*, *ragnarök* = *sumrak bogova* i sl. (*Švedsko-hrvatski rječnik*, Esselte Studium, 1985). U *Norveško - hrvatskom ili srpskom rječniku*, koji je šire koncipiran, mogu se naći i takove riječi kao što su *ragnarokk* = *sumrak*

<sup>4</sup> Npr. Mønesland i suradnici 1990, nasuprot švedsko-hrvatskom rječniku *Esselte studiuma*.

*bogova, a ha hende fulle = imati pune ruke posla, arbeide for fullt = raditi punom parom.*

Imati u vidu doseljenika kao korisnika rječnika, kratkoročan je cilj, jer će čak i takvu korisniku takav tip rječnika postati preuzak. S obzirom na to da je riječ o dva mala jezika, pa čak ako je riječ i o švedskome, koji kao prvi jezik govori preko deset milijuna Švedana u Švedskoj i Finskoj, ipak je svrsishodnije rječnik namijeniti objema jezičnim zajednicama, kao što je to uočio autor dvojezičnoga norveškoga rječnika s pogledom na dvije jezične zajednice upola manje od švedske.

Rječnika koji bi išli od hrvatskoga prema kojem od skandinavskih jezika, nema.<sup>5</sup> Sada je u pripremi prvi hrvatsko-norveški rječnik<sup>6</sup>, što je važan događaj u hrvatskoj leksikografiji. Na primjerima iz toga rječnika proizašli su općeniti komentari koji slijede.

Hrvatsko-norveški rječnik treba svakako biti namijenjen objema jezičnim zajednicama, to znači da mora biti sastavljen tako da ga hrvatski govornik može rabiti aktivno, a norveški pasivno. Zahtjevi su stoga sljedeći:

i. Hrvatska strana rječnika mora sadržavati sve što je sastavni dio hrvatskog općeg rječnika, što je god moguće više stručnog nazivlja, riječi iz razgovornog jezika itd., što je važno za oba korisnika. Takve su riječi npr.

a) Inačice od kojih su obje uobičajene, premda jedna može biti češća ili poželjnija. Jedna se upućuje na drugu, ili se upućuje na češću. To su riječi poput ovih: *postaja – stanica, nazočan – prisutan*<sup>7</sup>, *sudjelovati – učestvoovati, prijamni – prijemni, vojarna – kasarna, veleposlanik – ambasador.*

b) Internacionalizmi, poput riječi *ambasador*, u većini su slučajeva jedina jezična veza između hrvatskoga i drugih neslavenskih jezika, pa tako i riječi *aplauz, aktivirati, horizontalan, morfologija*, koje moraju biti uključene u takav rječnik, dakako, uz inačice *pljesak, pokrenuti, potaknuti, pustiti u pogon, vodovodan* itd. I premda je prirodno da se natuknica *aplauz* upućuje na *pljesak*, među stručnim nazivljem postupak bi prije trebao biti obrnut, npr. da se *oblikoslovlja* upućuje na *morfologiju*.

c) Povijesne riječi, kako iz bliže, tako i iz dalje prošlosti, moraju naći svoje mjesto u rječniku, jer se javljaju u tekstovima na kakve će korisnik sigurno naići. Promjene u društvu, pa tako i u rječniku, te znatna proširenja hrvatskoga rječnika posljednjih desetljeća uslijed tehničkoga napretka i društvenih promjena, svakako se moraju registrirati. Tu spadaju takve riječi iz ne-

---

<sup>5</sup> Osim jednog vrlo malenog i starog hrvatsko-švedskog rječnika, koji je odavno rasprodan.

<sup>6</sup> U izdanju Školske knjige iz Zagreba. Autorica je Dijana Mazalin, koja je surađivala i pri izradbi Norveško-srpskohrvatskoga rječnika.

<sup>7</sup> Neke od takvih riječi mogu imati ili imaju različita značenja, što se u sadašnjoj govornoj praksi ne koristi, kao što je slučaj s riječima *nazočan – prisutan*.

давне повјести, које не постоје у активној употреби, али су ипак још живе, нпр. *platna vrećica*, *kućni savjet*, *radnički savjet*, те називље попут *krivično* (за *kazneno*) *pravo*, *zakonik* те слично управно и војно називље. Старије пак повјесне ријечи јесу оне које ће се најчешће наћи у књижевним текстовима као *milostiva*, *mitnica*, *krajcar*.

d) Из истих разлога ваља уврстити књишке ријечи попут *besjediti* или пак неке ustaljene i općepoznate ријечи као што су то *Crvenkapica – Rødluva* или *Snjeguljica – Snøvit*.

e) Како се у савременим књижевним текстовима често сусрећу разговorni облици, а разговorni се језик и активно више користи него икада прије, такве ријечи не смију изостати, а тако ни актуални сленг, нпр. с ријечима као *kafić*, *haker*.

f) Слични тим ријечима јесу регионални изрази који су у честoj употреби, нпр. *paradajz*, *pomidor* > *rajčica* = *tomat*, *gustijerna* > *cisterna* = *cisterne*.

g) Знанствено и стручно називље – *magnetska silnica* = *magnetisk feltlinje*, *simultani prevoditelj* = *simultantolk*, *sintaksa* = *syntaks*, *setningslære*.

ii. С друге стране, рјечник би требао садржавати и норвешке иначе, међу којима и оне најчешће из друге норвешке норме (*nynorsk*)<sup>8</sup>. Према није неопходно за активну употребу рјечника, ипак може бити важно за хрватске кориснике, а евентуално и за норвешке. Bitno би било међутим да норвешко-хрватски рјечник садржи и такве ријечи, и то у знатнијем опсегу, јер је велик дио лијепе књижевности, али и других текстова, писано на *nynorsku*. Нпр., *sedam* = *syv*, *sjue*; *kako* = *hvordan*, *korleis*; *grad* = *by*, *stad*; *selo* = *bygd*, *by*.

a) Важно је и употребу норвеških еквивалената јасно назначити кад год она није значењски и употребно сасвим у складу с хрватском, односно треба дати примјере употребе у читавим реченицама или у већем контексту. Нпр., *bolji*, adj. komp. 1. *bedre* 2. *finere*, *kondisjonert*: *~i svijet kondisjonerte menesker*; *čak i u ~im kućama selv i noksa fine hus*; *brak m ekteskap, giftermal*; *Oni su u ~u De er gift*.

b) Фразеологија је неobično важна, јер ту врло често не постоји потпуно истовјетан еквивалент. Нпр. у натукници *sinuti*, дају се слједећи еквиваленти, који се онда разграничују према употреби:

*sunce – dukke opp: sunce je sinulo: sola har dukket opp*

*nakon čišćenja – bli blank, skinne, stråle*

*osoba – lyse, stråle: Lice je sinulo od sreće – Ansiktet stralte av lykke*

*bljesnuti – lyne, glimte: Nož sine (u mraku): Det lynte i kniven*

*Sinuti kome – demre for noen, fare gjennom hodet: Najednom mi sine da – Plutselig gikk det opp for meg at.*

У приједложним фразама примјеру су битни јер се употреба приједлога у два језика врло често разликује, поготово јер хрватски многе (норвешке) приједложне фразе изражава падежима, примјерце у натукници *siromašan*:

<sup>8</sup> У норвешком постоје двије језичне норме: *bokmål*, који користи око 70% говорника, те *nynorsk*, с око 30% говорника.

*mineralima – fattig på mineraler*  
*duhom – de fattige i anden*  
*kao crkveni miš – lutfattig.*

iii. Uz oznake stila natuknicama mora slijediti i gramatički opis. Dok za hrvatske korisnike rječnik daje potpune fraze ili rečenice, za norveške korisnike bitno je da različiti nepravilni tipovi fleksija budu navedeni, te da se upućuje na osnovni oblik, što je posebno važno kod paradigma s glasovnim promjenama, npr. *hoću → htjeti, idem → ići*, ali i obrnuto, uz osnovni oblik negdje treba biti naveden paradigmatički uzorak, kao za *siromah – siromasi, siročić – siročeta* itd. Čini mi se da je najekonomičnije na kraju knjige dati isječak gramatike s glavnim paradigmama na koje se uz natuknicu samo upućuje.<sup>9</sup>

### Bibliografija

- Bujas, Željko. 1983. *Hrvatsko ili srpsko-engleski enciklopedijski rječnik*, prvi svezak. Zagreb : Grafički zavod Hrvatske.
- Filipović, Rudolf. 1980. *English-Croatian or Serbian Dictionary – Englesko-hrvatski ili srpski rječnik*, 6. izd. Zagreb : Školska knjiga.
- Konitzky, H. 1969. *Langenscheidts Taschenwörterbuch der schwedischen und deutschen Sprache*. Berlin, München, Zürich : Langenscheidt.
- Mønnesland, Svein i dr. 1990. *Norsk serbokroatisk ordbok*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Svensk-kroatisk lexikon*. 1985. Stockholm : Esselete studium.
- Šamšalović, Gustav. 1964. *Njemačko-hrvatskosrpski rječnik*. Zagreb : Zora.

## On bilingual dictionaries of minor languages: Croatian-Norwegian

### Summary

Dictionaries of minor languages are equally necessary as dictionaries of world languages, but they differ in their scope of application. Dictionaries of marginal languages are in principle general dictionaries, their size is limited, but they have to encompass a relatively wide conceptual field. It will be argued that the most economical dictionaries are such that are addressed to both language communities.

Ključne riječi: rječnik, dvojezični, mali jezici, opća namjena, vrste natuknica, obrada natuknica

Key words: dictionary, bilingual, general, minor languages, types of entries, entry elaboration

---

<sup>9</sup> Slična je praksa uobičajena u Langenscheidtovim rječnicima.